

© Klaas Spronk

De tijd leert wat waarde heeft. Het Derde Testament: over oude en moderne Bijbelschrijvers

De NCRV biedt mensen de gelegenheid om bij te dragen aan 'een nieuw testament als hedendaags vervolg op de Bijbel'. Dat levert op de televisie en de website zeer uiteenlopende bijdragen op van oude en nieuwe teksten en beelden, die veel zeggen over wat mensen tegenwoordig beweegt en ontroert. Hoe Bijbels is dit?

Het verlangen naar een open canon

Men ziet tegenwoordig de behoefte aan een gezaghebbende lijst (canon) van waardevolle teksten maar daarnaast ook de wens om zelf iets aan die lijst toe te kunnen voegen. In haar op de website van de NCRV (op 11 oktober) gepubliceerde opmerkingen geeft Mirjam Sterk (Tweede Kamerlid voor het CDA) dat goed weer: 'Een derde testament samenstellen is een gewaagde onderneming. Geven de twee andere Testamenten al niet genoeg stof tot nadenken, troost of vreugde? Twee getuigenissen vol ervaringen van mensen met God. Aan de andere kant: nog steeds ervaren mensen God in hun leven. Waarom zou dat met het vaststellen van het Nieuwe Testament tijdens een kerkvergadering in het jaar 367 af moeten zijn? Er zijn nog eeuwen vol getuigenissen gevolgd.'

De lijstjes zijn niet van de lucht, van de jaarlijkse top-2000 op het gebied van de popmuziek tot aan de canon van wat men moet weten van de vaderlandse geschiedenis. Het is opmerkelijk dat de samenstelling gebeurt bij meerderheid van stemmen. Men wil in deze tijd waarin zoveel zo snel verandert graag het overzicht hebben van wat van blijvende waarde is, maar men wil dat niet zomaar op gezag van anderen aannemen. Ook de Bijbel moet er aan geloven. Waarom zouden we ons de wet voor laten schrijven door een aantal kerkelijke heren uit de vierde eeuw?

De Bijbelse canon is gesloten

Het initiatief van de NCRV is niet nieuw. Zinweb kwam enkele jaren geleden met een vergelijkbaar project: 'Heilig voor mij', dat meer dan de beoogde 7x7x7 bijdragen heeft opgeleverd en zich op de kerkendag in 2005 in een grote belangstelling mocht verheugen. In het verleden hebben bepaalde geschriften een hoge status gekregen naast de Bijbel. Denk aan de 'Navolging van Christus' door Thomas a Kempis of de 'Christenreis' van John Bunyan. Daarbij werd echter niet de suggestie gewekt dat deze teksten hetzelfde gezag zouden hebben als de Bijbel. De belijdenisgeschriften laten er geen twijfel over bestaan: de Bijbelse canon is afgesloten. Voor het Nieuwe Testament wordt algemeen als criterium aangenomen dat de schrijvers het getuigenis van Jezus uit de eerste of tweede hand hebben ontvangen. Wat betreft het Oude Testament kan men aansluiten bij het gegeven dat Jezus en de apostelen zich daarop beroepen als gezaghebbende geschriften waarop de christelijke boodschap is gebaseerd. Het duurde wel de nodige tijd voordat men het eens werd over de definitieve lijst. Doorgaans neemt men aan dat een besluit hierover door Athanasius, de bisschop van Alexandrië, in 367 de doorslag heeft gegeven.

In de Protestantse traditie heeft men wat betreft het Oude Testament gekozen voor de 'Hebreeuwse' canon. Die is minder uitgebreid dan de 'Griekse' canon, zoals die wordt aangehouden in de Rooms-Katholieke en Oosters-Orthodoxe kerken, waarbij men uitgaat van de verzameling boeken die is overgeleverd in de Griekse vertaling, de Septuaginta, en die een aantal boeken bevat die door de Protestanten als apocrief worden betiteld.

Canonisering als dynamisch proces

Nadere bestudering van de Bijbel en zijn tradities maakt duidelijk dat het bij de canonisering van de Bijbelse geschriften niet zo schematisch is gegaan als vaak wordt verondersteld. Men kan zich de gang van zaken het beste voorstellen als een langdurig proces waarbij de Bijbel heel geleidelijk en soms hortend en stotend de vorm en de status kreeg waarin hij ons is overgeleverd.

Om te beginnen is het goed om zich te realiseren dat de Bijbelschrijvers er zich niet van bewust waren dat zij bezig waren met een boek dat vele eeuwen later nog als het woord van God zou worden gelezen. De dichter van het Hooglied zou zich er hogelijk over verbaasd hebben en Paulus zou mogelijk nog dieper hebben nagedacht over wat hij aan het papier toevertrouwde. In de meeste gevallen zijn het latere generaties geweest die de blijvende waarde van de geschriften hebben ingezien en die ze daarom hebben verzameld en bewaard. Zo zullen profeten die bij hun leven soms verguisd werden pas later, toen duidelijk was geworden dat zij echte profeten waren, het gehoor en de lezers hebben gekregen die zij verdienden.

De vastlegging en verzameling van heilige teksten was vaak niet een kwestie van weloverwogen bezinning, maar juist bittere noodzaak. Bijvoorbeeld toen het Tienstammenrijk ophield te bestaan na de verovering door de Assyriërs of toen er een breuk in de traditie dreigde bij de Babylonische ballingschap. Juist op zulke momenten was het zaak om dat wat heilig was niet verloren te laten gaan en werd het vastgelegd. De aan de tempel verbonden schrijvers speelden daarbij een centrale rol. In zijn recent verschenen boek *Scribal Culture and the Making of the Hebrew Bible* maakt Karel van der Toorn duidelijk dat deze schrijvers niet alleen handschriften kopieerden, maar ze ook verzamelden en redigeerden.

Hoe het proces van canonisering precies is verlopen, zullen we nooit met zekerheid kunnen reconstrueren. Maar het is wel duidelijk dat er lange tijd een levende en levendige traditie was waarbij men zich geroepen en ook vrij voelde om te reageren op en toe te voegen aan de heilige geschriften. De canon werd pas definitief afgesloten toen men het binnen de christelijke kerk niet meer eens kon worden over de vraag naar de juiste voortzetting. Dat heeft iets droevigs en kan tegelijkertijd ook gezien worden als een aansporing om blijmoedig te werken aan zoiets als het 'Derde Testament'. Laat de geschiedenis maar uitmaken of wat daarin staat goed genoeg is om de tand des tijds te doorstaan.

[kader:]

Het thema van de Kamper Bijbeldagen, 29-30 oktober 2007, is: 'Wat is bijbels? Over de grenzen van de canon'. Deskundigen op het gebied van Oude en Nieuwe Testament, kerkgeschiedenis, kunst en cultuur gaan daarbij in op kwesties zoals: Waaruit bestaat de canon van de Bijbel, en op grond van welke criteria is die ooit tot stand gekomen? Ligt hij voor altijd vast of kan hij nog worden gewijzigd? Moeten er geen recent gevonden boeken aan worden toegevoegd? Hoeveel gezag hebben die 'canonieke boeken' nu eigenlijk, en voor wie? Hoe is de relatie met andere canons, zoals in de kunst? Voor nadere informatie en/of aanmelding: 038-337 16 11 of hhendriks@pthu.nl. Zie ook de lezersaanbieding in het vorige nummer.